

УДК [159.9:355/351.74]:616.89

Олександр Сергійович КОЛЕСНІЧЕНКО,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного
супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України
Національної академії Національної гвардії України (м. Харків);
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6406-1935>

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ БОЙОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ ПРАВООХОРОНЦІВ (НА ПРИКЛАДІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ)

Розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель бойової психологічної травматизації правоохоронців, яка передбачає взаємодію трьох елементів: вплив бойової ситуації на особистість військовослужбовця; несприятливі умови виконання службово-бойових завдань у бойових умовах; віктимні умови. Доведено, що рівні травматичності бойового досвіду (низький, середній, високий), по суті, є етапами адаптації до дії бойових стрес-факторів (очікування; пікові переживання; адаптація і нова оцінка вихідних даних ситуації участі у бойових діях і себе в ній), які утворюють виток спіралі.

Ключові слова: бойова психологічна травматизації, правоохоронець, адаптація, стрес-фактор, бойові умови.

Розроблена модель бойової психологічної травматизації військовослужбовців Національної гвардії України передбачає взаємодію трьох елементів, які об'єднуються поняттям «соціальна ситуація розвитку особистості військовослужбовця».

Перший елемент – вплив бойової ситуації на особистість військовослужбовця. До суттєвих характеристик цього елементу слід віднести виділений раніше поділ стрес-факторів на такі «несприятливі соціальні умови виконання службово-бойових завдань», які містять широкий перелік характеристик ситуацій взаємодії – від негативного ставлення українського суспільства до іміджу чи певних дій НГУ, військовослужбовців НГУ; від негативного ставлення цивільного населення на тимчасово-окупованих територіях до військовослужбовців та військового керівництва, безпосереднього командира тощо.

Цей вплив є найширшим і містить найбільшу кількість варіацій стрес-факторів такого типу, як «несприятливі умови виконання службово-бойових завдань у бойових умовах», які містять у собі специфічні характеристики дій у бойових умовах – обстріли, вибухи, обмеженість доступних ресурсів, можливості вільно задовольняти потреби.

Попри те, що військовослужбовець із самого початку служби потенційно готується до ймовірності виконувати службово-бойові завдання у бойових умовах, однак, у мирний час, у цивільному житті набуття такого досвіду у повному обсягу є неможливим. За всіх наявних засобів моделювання неможливо зімітувати у повному обсязі потенційну загрозу для життя. Крім потенційної загрози для життя стресовість цих характеристик полягає також у «традиційних характеристиках» – новизні ситуації, відповідальності за дії, обмеженості часу для прийняття рішень, гучних звуків, фрустрації потреб тощо.

Третій вплив – «віктивні умови» передбачає безпосереднє переживання загрози життю, істотну ймовірність загибелі – це ситуації потрапляння у полон, в оточення, безпосереднє спостереження загибелі товариша, цивільних осіб тощо. Цей фактор має значно більшу вагу як фактор розвитку ПТСР, однак і їх дія не обов'язково веде до розвитку ПТСР.

Емпіричним шляхом було визначено, що у військовослужбовців НГУ збільшення травматичності бойового досвіду пов'язане з його набуттям. Однак набуття досвіду веде до певної адаптації до дії стрес-факторів. У результаті виділені рівні травматичності бойового досвіду, по суті, виявилися етапами адаптації до дії бойових стрес-факторів. Так, низький рівень травматичності бойового досвіду передбачає першу зустріч з бойовими стресорами, оцінку своїх можливостей і перспектив подальшого розвитку ситуації, а також формує очікування щодо розвитку ситуації. Середній рівень травматичності набутого бойового досвіду, по суті, є піковим, який перевіряє дійсну глибину розвитку характеристик особистості військовослужбовця, які забезпечують його стійкість до бойової психологічної травми. Високий рівень травматичності набутого бойового досвіду свідчить про адаптацію до дії стрес-факторів, яка веде до переоцінки вихідних характеристик ситуації і себе в ній, про перехід до нової соціальної ситуації розвитку.

Таким чином позначені точки розвитку адаптації до дії бойових стрес-факторів («1» – очікування, «2» – пікові переживання, «3» – адаптація і нова оцінка вихідних даних ситуації участі у бойових діях і себе в ній) мають утворювати виток спіралі. При цьому для низхідного типу новий виток цієї спіралі мав би бути виходом із травматичності

ситуації, а для висхідного – кожен наступний виток має призводити до скорочення відстані між негативними очікуваннями до пікових негативних переживань та негативною оцінкою свого «Я» – наближення до ПТСР як зосередженості свідомості на негативності ситуації, неможливості вийти з неї, продовжити лінію життя. Модель бойової психологічної травматизації військовослужбовців НГУ має форму спіралі, що дозволяє реалізувати метафору, що «закручування в ситуацію» спричиняє розвиток ПТСР. Військовослужбовці низхідного типу мали б адаптуватися до дії бойових стрес-факторів і не сприймати ситуацію участі у бойових діях як травматичну, однак, крім того, що існує значна варіативність бойових стрес-факторів і обмежені можливості звикнути до дії віктимних стрес-факторів, «нормальним» розвитком ситуації адаптації до дії бойових стрес-факторів є вихід із неї зі збереженням досвіду. Проте такого виходу не відбувається, оскільки військовослужбовці не за власною волею вимушені їхати в чергове відрядження до зони бойових дій. Тобто замість спіралі військовослужбовці фактично замикаються у коло переживання дії бойових стрес-факторів, що потенційно може призвести до виснаження ресурсів військовослужбовця і переходу військовослужбовців низхідного типу у висхідний з перспективою розвитку ПТСР.

У наведеній моделі зроблено припущення і практика діяльності психологічної служби НГУ засвідчує, що за допомогою заходів активної профілактики, спрямованими на формування стійкості до бойової психологічної травматизації можливим є перехід висхідного типу у низхідний або принаймні, утримання висхідного типу від переходу до ПТСР. Зазначимо, що заходи профілактики передбачають активні дії психологічної служби від моменту здійснення професійного психологічного відбору, професійної психологічної підготовки, до надання першої психологічної допомоги, реалізації заходів декомпресії та психологічної і фізичної реабілітації.

Припустимо, що точками переходу від низхідного типу у висхідний і від висхідного типу у низхідний, це процес поступового набуття розвитку: «1» – очікування розвитку ситуації, виходячи із наявних ресурсів та «3» – адаптація і нова оцінка вихідних характеристик ситуації і себе в ній. Зафіксувати моменти такого переходу від низхідного типу у висхідний тип мають заходи періодичного моніторингу стану військовослужбовців. Вважатимемо, що якщо дія стрес-факторів стає значно інтенсивнішою, то точками переходу низхідного у висхідний стає «2» – пікове переживання відповідно до традиційного визначення дистресу як такого, що значно переважає можливості

людини і зазвичай є неочікуваним. Проте військовослужбовці із низхідним типом, навіть за значної травматизації (ГСР), мають гарні перспективи відновлення.

Таким чином, у цьому дослідженні емпіричним шляхом розроблена диференціація бойових стрес-факторів, визначені точки проходження адаптації до дії бойових стрес-факторів (*очікування – пікове переживання – адаптація*), визначені полюси реалізації стійкості до бойової психологічної травматизації (висхідний та низхідний типи), частина її елементів залишається евристично побудованою і потребує подальшого вивчення. До таких елементів передусім слід віднести точки переходу від низхідного типу у висхідний тип і навпаки.

Одержано 11.04.019

Разработана и обоснована структурно-функциональную модель боевой психологической травматизации правоохранителей, которая предусматривает взаимодействие трех элементов: влияние боевой ситуации на личность военнослужащего; неблагоприятные условия выполнения служебно-боевых задач в боевых условиях; востановительные условия. Доказано, что уровни травматичности боевого опыта (низкий, средний, высокий), по сути, являются этапами адаптации к действию боевых стресс-факторов (ожидание; пиковые переживания; адаптация и новая оценка исходных данных ситуации участия в боевых действиях и себя в ней), которые образуют виток спирали.

Ключевые слова: боевая психологическая травматизация, милиционер, адаптация, стресс-фактор, боевые условия.

УДК 159.99

Оксана Миколаївна ЛУПАНЕЦЬ,

практичний психолог,

старший лаборант лабораторії вікової психофізіології

Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

ДО ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТИВНОЇ ВІРИ ОСОБИСТОСТІ ДО ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ

В даній статті надається оглядова інформація що до потреби у детальному дослідженні впливу віри особистості на взаємовідносини в тандемі «людина–право». Робота, зі своїм новим поглядом на ситуацію, буде цікава широкому колу читачів: психологам, юристам, поліцейським, простим людям та ін. Ідея достатньо нова та перспективна